

Izabela Kępka

Uniwersytet Gdański

 <https://orcid.org/0000-0001-5779-2617>

Lucyna Warda-Radys

Uniwersytet Gdański

 <https://orcid.org/0000-0002-0299-3611>

Kanon czy kanony wartości w statutach współczesnych polskich partii politycznych?

Aksjolożka języka Jadwiga Puzynina rozumie wartość i wartościowanie szeroko i tak właśnie je definiuje. Łączy wartość z intelektualnym uznawaniem i/lub uczuciowym przeżywaniem pewnych elementów świata jako dobrych (lub złych). Czasownik *wartościować* definiuje zaś jako ‘przypisywać (elementom X, Y... N) wartości pozytywne lub negatywne i/lub ustalać preferencje między nimi’ (Puzynina 1991: 131). Na użytek tego tekstu przyjmujemy takie właśnie szerokie lingwistyczne rozumienie terminów *wartość* i *wartościowanie*.

Uznając natomiast tezę Bartmińskiego o istnieniu aksjologicznego aspektu rodzajów, odmian i gatunków mowy (Bartmiński 1990: 21–23), proponujemy spojrzenie na świat wartości w statutach partii politycznych na dwóch poziomach wyznaczonych przez Stanisławę Niebrzegowską-Bartmińską: komunikacyjnym (interakcyjnym) — związanym z nadawcą, odbiorcą, intencją oraz sytuacją komunikacyjną i przedstawieniowym — zwerbalizowanym, opisującym najważniejsze dla nadawcy wartości (Niebrzegowska-Bartmińska 2012).

Współczesne słowniki języka polskiego definiują *statut* jako ‘zbiór przepisów określających wewnętrzną organizację, zadania i tryb działania instytucji lub organizacji oraz zagadnienia ustrojowe tych podmiotów prawa’ (Dunaj 1996: 1059). W nauce prawa

pojęcie statutu¹ występuje w dwóch znaczeniach: *sensu largo* i *sensu stricto*. Statuty *sensu largo* to wszystkie akty prawne, w których zawarte jest prawo autonomiczne. Statuty *sensu stricto* to konkretne akty prawne regulujące, w granicach dopuszczonych przez prawo, zadania, strukturę organizacyjną i sposób działania danej jednostki (Matyjas-Lysakowska 2016: 1). W tym właśnie znaczeniu możemy mówić o statutach partii politycznych.

O tym, jakie podmioty muszą posiadać statut, decydują ustawy szczegółowe. Ustawa z 27 czerwca 1997 roku o partiach politycznych (Dz.U. z 2011 r. Nr 155, poz. 924 ze zm.)² stwierdza, że partie polityczne do takich organizacji należą, i precyzuje, co powinno być treścią statutu partii³. Z ustawy wynika, że

¹ Historycznie pojęcie *statutu* oznaczało w Polsce 'zbiory przepisów prawnych oraz akty prawne będące odpowiednikiem dzisiejszych ustaw' (np. Statut Kazimierza Jagiellończyka, Statuty Piotrkowskie), także nadane przez suwerenów zewnętrznych (np. Statut Organiczny Królestwa Polskiego) — por. Matyjas-Lysakowska 2016: 1.

² <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20111550924/U/D20110924Lj.pdf> (dostęp: 15.01.2022).

³ Art. 9 *Statutu partii politycznej*

1. Statut partii politycznej określa jej cele, strukturę i zasady działania, a w szczególności:

- 1) nazwę, skrót nazwy i siedzibę partii;
- 2) sposób nabywania i utraty członkostwa;
- 3) prawa i obowiązki członków;
- 4) organy partii, w tym organy reprezentujące partię na zewnątrz oraz uprawnione do zaciągania zobowiązań majątkowych, ich kompetencje oraz czas trwania ich kadencji;
- 5) tryb dokonywania wyboru organów partii i uzupełniania składów tych organów;
- 6) sposób zaciągania zobowiązań majątkowych, uzyskiwania środków finansowych oraz tryb sporządzania i zatwierdzania informacji o działalności finansowej partii;
- 7) zasady tworzenia i znoszenia terenowych jednostek organizacyjnych partii;
- 8) zasady dokonywania zmian statutu;
- 9) sposób rozwiązania się partii oraz tryb połączenia z inną partią lub innymi partiami.

2. Statut partii politycznej uchwała zgromadzenie ogólne członków partii lub zgromadzenie ich demokratycznie wybranych przedstawicieli.

(<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20111550924/U/D20110924Lj.pdf>, dostęp: 10.05.2022).

statut powinien regulować kwestie ustrojowo-organizacyjne (Miemieć 1975: 163) (organy, ich skład, sposób wyboru, głosowanie, kompetencje) i strukturalne, a także określać cele oraz zadania partii. Zwykle przedstawia też takie zagadnienia, jak sposób nabycia członkostwa organizacji, prawa i obowiązki jej członków oraz majątek i finansowanie jej działań.

Przynależność statutu do gatunków polszczyzny urzędowej (cechującej się wysokim stopniem standaryzacji)⁴ oraz dość szczegółowe wyznaczenie przez ustawę pożądanego zawartości treściowej tego dokumentu ma wpływ na jego cechy strukturalne — rodzaj i układ poszczególnych części oraz ich powiązania formalne. Do powstania i ujednoczenia schematu statutu (tym razem zarówno pod względem formy, jak i treści) przyczynia się też niewątpliwie sporządzanie statutów modelowych⁵, stanowiących wzorzec dla innych, a także korzystanie przez twórców danego dokumentu z pomysłów i sformułowań wybranych już przez innych (w praktyce sprowadza się to nie raz do wykorzystania funkcji odpowiednich klawiszy komputerowych: *kopiuj — wklej* — i zapożyczania całych punktów lub nośnych treściowo i atrakcyjnych stylistycznie formuł).

Ponieważ statut może być ustanowiony całkowicie samodzielnie przez dany podmiot⁶ (Umińska-Tytoń 2017: 29–30; Matyjas-Lysakowska 2016: 2), i tak jest zapewne w wypadku dzisiejszych statutów partii politycznych (pomijamy tu celowe naśladownictwo), można założyć, że jest to dokument przez dany podmiot autentycznie „autoryzowany”. Jako tekst oficjalny, uchwalony (jego przyjęcie prawdopodobnie poprzedza dyskusja) przez pewną grupę w imieniu określonej wspólnoty dokument taki zawiera, jak stwierdzają Bartmiński i Grzeszczak, listę wartości dotyczących życia zbiorowego uzgodnionych zespołowo, chociaż jedynie, co trzeba podkreślić, deklarowanych (Bartmiński, Grzeszczak 2016: 35).

⁴ Por. tu też np. Umińska-Tytoń 2017: 32–37.

⁵ Przykłady takich statutów podaje Matyjas-Lysakowska 2016: 2.

⁶ Zgodnie z prawem statut może też pochodzić z nadania organu nadrzędnego, a także może być aktem sporządzonym przez dany podmiot, ale podlegającym zatwierdzeniu przez nadrzędny organ (Matyjas-Lysakowska 2016: 2).

Przedmiot badań w niniejszym artykule stanowią deklarowane przez ugrupowania polityczne wartości zawarte w statutach dziesięciu zróżnicowanych ideologicznie partii politycznych reprezentowanych w obecnej kadencji w polskim parlamencie lub istotnych dla obecnego życia politycznego w Polsce⁷: Komitet Obrony Demokracji, Polska 2050, Prawo i Sprawiedliwość, Platforma Obywatelska, Polska Razem, Polskie Stronnictwo Ludowe, Razem, Ruch Narodowy, Sojusz Lewicy Demokratycznej i Solidarna Polska.

Za wartość na poziomie interakcyjnym w statutach partii politycznych (jako praktycznych realizacjach jednego z gatunków języka urzędowego) uznaliśmy wykreowanie instytucjonalnej wspólnoty działania na rzecz dobra ponadjednostkowego. Jest to wartość uniwersalna związana ze wszystkimi badanymi dokumentami, bo wynikająca z ich uwikłania w identyczną dla wszystkich sytuację komunikacyjną. Wyłoniona poprzez legitymizację celów (niezależnie od ideologii i systemu wartości zaprezentowanego na poziomie przedstawieniowym) i zasad działania wspólnota zyskuje wiarygodność. Ten aspekt jest ważny dla szerokiego grona odbiorców: dla potencjalnych wyborców, ale też dla organizacji i instytucji reprezentujących interesy różnych grup społecznych. W oparciu o statut wspólnota kształtuje też charakterystyczną dla siebie kulturę (np. rytuały i ceremonie, wzorce zachowań, normy dotyczące stroju)⁸ oraz pozwala poszczególnym członkom poczuć się częścią większej grupy o szerokim zasięgu terytorialnym — grupy zintegrowanej w poglądach i wzajemnie motywującej się do działania. Ten aspekt jest oczywiście ważny dla węższego grona odbiorców — członków partii.

Warto się w tym miejscu zatrzymać jeszcze przy drugim członie określenia *wspólnota działań*. Otóż działanie jako cel partii pojawia się we wszystkich statutach także na poziomie przedstawieniowym (np. *działanie, działalność, aktywność, udział w życiu publicznym, kształtowanie życia społecznego, dążyc do realizacji celów*):

⁷ Mowa tu przede wszystkim o partii *Polska 2050*, która na początku obecnej kadencji Sejmu RP jeszcze nie istniała.

⁸ Na temat kultury organizacji zob. Dobek-Ostrowska 2006: 109.

- w postaci lakonicznej formuły, np.: „Solidarna Polska zmierza do realizacji powyższych celów poprzez **udział w życiu publicznym**”; „Prawo i Sprawiedliwość zmierza do osiągnięcia poprzez **udział w życiu publicznym** następujących celów: [...]”; „Ruch Narodowy uczestnicząc w życiu publicznym: **pracuje na rzecz polskiego interesu narodowego**”;
- w postaci uszczegółowionego wyliczenia poszczególnych działań, o różnym stopniu konkretności, np.: „Celami Platformy są: 1) cywilizacyjny i gospodarczy rozwój Rzeczypospolitej Polskiej jako demokratycznego państwa prawnego, 2) **udział w życiu publicznym** Rzeczypospolitej Polskiej, 3) **wywieranie metodami demokratycznymi wpływu na działalność państwa**, 4) **wysuwanie kandydatów na stanowiska w organach państwowych i samorządowych**”.

Działanie jest w statutach traktowane jako wartość pomocnicza, służąca innym wartościom (por. Laskowska 1992: 14–15; Puzynina 1991: 132).

Informacje o wartościach, jakim dana partia sprzyja, znajdują się w części przedstawiającej cele partii. Ta właśnie część dostarczyła materiału do rozważań na temat świata wartości na poziomie przedstawieniowym. Można bowiem założyć, że przez członków partii (wspólnotę) uznawane jest za dobre (stanowi dla nich wartość) to, co oficjalnie deklarują jako *cel* (to, do czego się dąży; to, czemu coś ma służyć) swoich działań, np.: „PSL jest ogólnonarodową partią polityczną, wyrosłą z chlubnych tradycji Ruchu Ludowego, **dążącą do urzeczywistnienia swego programu dla dobra Narodu i Państwa Polskiego**”; czy rozpoznają jako ogólnoludzkie dążenia: „Sojusz Lewicy Demokratycznej **uważa**, że równość i wolność są **naturalnymi dążeniami ludzi**”. Ponadto we fragmentach tych pojawiają się (i powtarzają w różnych dokumentach) nazwy ogólne, takie jak *wartość* i *dobro*, np.: „**powyższe cele i wartości** oraz zadania programowe wyrażone w Konstytucji Programowej SLD”; „**stanie na straży wartości**

chrześcijańskich (SP)⁹ oraz słowa, mówiąc najogólniej, ważne dla Polaków, jak: *wolność, równość, demokracja, sprawiedliwość, godność, niepodległość, wysoka pozycja, zdrowie, kultura, oświata, nauka*. Te wyrazy zostały uznane przez takich badaczy jak Jadwiga Puzynina (1992) czy członkowie zespołu aksjologistów Jerzego Bartmińskiego (2006) za nazwy wartości, przez Walerego Pisarka (2002) za *słowa sztandarowe*, czy przez Michaela Fleischera (1998) za *współczesną polską symbolikę kolektywną*.

Warto więc przyjrzeć się wartościom zadeklarowanym w badanych przez nas statutach, a przez ich wzajemne relacje w poszczególnych tekstach pokazać, jaką hierarchię wartości uznają partie i co z takiego układu wynika dla potencjalnego odbiorcy (wyborcy).

Badacze języka wartości dzielą wartości na wiele grup. Wspomniana już Jadwiga Puzynina dokonała ich podziału na trzy podstawowe kategorie leksyki wartościującej: prymarną, semantyczną i konotacyjną (pragmatyczną). Do pierwszej należą wyrazy, których podstawowym zadaniem jest wartościowanie: *dobry, zły, pozytywny, negatywny, moralny, niemoralny*. Drugą grupę stanowią wyrazy, których wartościowanie jest jednoznaczne i w ten sam sposób są odbierane przez nadawcę i odbiorców tekstu. W grupie trzeciej znajduje się słownictwo, którego waloryzacja zależy od punktu widzenia nadawcy i odbiorcy (Puzynina 1992: 118–122). Podobną koncepcję klasyfikacji wartości zaprezentowała Elżbieta Laskowska (Laskowska 1992: 15), wyodrębniając ostatecznie jedenastkę ich typów.

Katarzyna Kłosińska, autorka niezwykle ważnej dla dyskursu¹⁰ politycznego książki *Etyczny i pragmatyczny. Polskie dyskursy*

⁹ Jeżeli w cytowanym fragmencie nie pojawi się nazwa partii, używać będziemy następujących skrótów: KOD (Komitet Obrony Demokracji), 2050 (Polska 2050), PiS (Prawo i Sprawiedliwość), PO (Platforma Obywatelska), PR (Polska Razem), PSL (Polskie Stronnictwo Ludowe), R (Razem), RN (Ruch Narodowy), SLD (Sojusz Lewicy Demokratycznej), SP (Solidarna Polska).

¹⁰ Dyskurs rozumiemy za E. Laskowską jako 'ciąg zachowań językowych, powiązanych tematem, celem i sposobem ukształtowania wypowiedzi; temat, sposób i cel warunkują zaś i zarazem są warunkowane przez styl, gatunek tekstu oraz sytuację komunikacyjną' (Laskowska 2004: 14).

polityczne po 1989 roku (Kłosińska 2013), definiuje ów dyskurs w wymiarze etycznym (w dwóch odmianach: romantycznej i socjalistycznej) i pragmatycznym. Według tej badaczki:

Dyskurs etyczny ujmuje rzeczywistość w wymiarze etycznym, przy czym w odmianie romantycznej etyka nabiera wymiaru duchowego i narodowego, a w odmianie socjalistycznej — bytowego. W dyskursie etycznym najważniejsza jest ojczyzna, ukazywana jako byt aksjologiczno-ideologiczny. Pozostałe wartości nakierowane są na ojczyznę. Są nimi: patriotyzm, wolność, godność. Wspólnota traktowana jest tu jako *naród*. Dodatkowo nadawca jest często traktowany jako ktoś obdarzony misją. W dyskursie etycznym socjalistycznym w centrum znajduje się człowiek i to, co jest związane z jego bytem: *praca, krzywda, wolność, godność*. Wspólnota traktowana jest tu jako pracownicy, ludzie pracy, ludzie. [...] Dyskurs pragmatyczny natomiast w największym skrócie i uproszczeniu można scharakteryzować jako taki, w którym wszystko nabiera wymiaru ekonomicznego — nadrzędnymi kategoriami służącymi do opisu rzeczywistości są tu: gospodarka i własność, siła, sukces [...] oraz wolność — rozumiana inaczej niż w obu odmianach dyskursu etycznego. Wspólnota „pragmatyczna” to przede wszystkim zbiór jednostek, „istot ekonomicznych”: *obywateli, podatników, jednostek*. Stoi ona przed koniecznością uporania się z codziennymi problemami gospodarczymi, administracyjnymi itp., toteż zadaniem polityków jest rozwiązanie tych problemów. Nadawca jest w tym dyskursie jednym z nas i dlatego oczekuje od odbiorcy działania (Kłosińska 2017: 175–176).

Podstawowymi nazwami wartości w dyskursie politycznym uczyniła Kłosińska: *wolność, godność, własność i siłę*. Różne typy dyskursu inaczej modelują pojmowanie i rolę tych wartości w życiu jednostki i społeczeństwa/narodu. Oto jak te wartości zostały ujęte w statutach badanych partii politycznych.

1. Wolność

WSJP definiuje *wolność* jako ‘możliwość decydowania o sobie zgodnie z własnym życzeniem, którego nic nie ogranicza’¹¹. W dyskursie etycznym jest wartością absolutną, ideologiczną. W odmianie romantycznej występuje jedynie z określeniami wskazującymi na jej podmiot: *wolność*

¹¹ https://wsjp.pl/haslo/do_druku/5486/wolnosc (dostęp: 28.06.2022).

narodu, wolność Polski. Tworzy ciągi współrzędne z nazwami niepodległość, suwerenność i odpowiadające im przymiotniki: wolny, niepodległy, suwerenny (Kłosińska 2017: 177).

Tego typu konstrukcje odnalazliśmy w statutach:

Prawo i Sprawiedliwość zmierza do [...] umocnienia **niepodległego bytu Rzeczypospolitej Polskiej i międzynarodowej pozycji Naszego Kraju; umocnienie suwerenności Rzeczypospolitej Polskiej oraz jej pozycji międzynarodowej (SP);**

Celem PSL jest: zapewnienie [...] **suwerenności [Polski — uzup. I.K., L.W-R.];**

Sojusz Lewicy Demokratycznej za swą powinność uważa **umacnianie niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej, obronę jej suwerenności i porządku prawnego w zjednoczonej rodzinie narodów Europy.**

We wszystkich przytoczonych fragmentach niepodległość i suwerenność kraju to wartości nadrzędne, które partie zamierzają umacniać. Można jednak w cytowanych wyżej fragmentach zauważyć pewną różnicę: w statutach PiS i SP podkreśla się pozycję międzynarodową Rzeczypospolitej — jako osobnego, jednostkowego bytu, natomiast w statucie SLD wartości, które zostały tu wymienione (*niepodległość, suwerenność i porządek prawny*), nie dotyczą Polski jako osobnego bytu, ale jako członka wspólnoty: *rodziny narodów Europy*. Zamykające zdanie określenie metaforyczne (*rodzina narodów*) zawiera silny pozytywny ładunek emocjonalny, podkreślający istotę i wartość owej wspólnoty.

Odmiana socjalistyczna dyskursu etycznego łączy często *wolność* z wartościami mającymi odniesienie społeczne: *równość, sprawiedliwość, solidarność, tolerancja*, jak również w wymiarze ekonomicznym: *dobrobyt*, a podmiotem w tym ujęciu jest człowiek (Kłosińska 2017: 177). Do tego typu wartości należałoby zaliczyć także pojęcie *demokracji* — w wymiarze etycznym jako *‘sprawiedliwości i poszanowania praw człowieka’*¹². Zestawienia takie odnaleźć można przede wszystkim, co nie dziwi, w statutach partii o nachyleniu lewicowym

¹² Interesujący artykuł na temat definicji kognitywnej leksemu *demokracja* napisała M. Grzeszczak (2009: 69–84).

lub centro-lewicowym, np.: „budowa państwa dobrobytu; promowanie rozwiązań równościowych; stanie na straży sprawiedliwości społecznej” (Razem); Sojusz Lewicy Demokratycznej uważa, że „równość i wolność są naturalnymi dążeniami ludzi; wolnością sumienia i wyznania, tolerancją światopoglądową, i świeckością państwa, za równym statusem kobiet i mężczyzn w różnych dziedzinach życia oraz za poszanowaniem odrębności etnicznych, narodowościowych, kulturowych i seksualnych”. KOD z kolei za cel stawia sobie: „wspieranie i rozwijanie idei państwa neutralnego światopoglądowo [...] i ochronę wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich”. Celem PSL jest: „zachowanie pełnej demokracji politycznej, ekonomicznej i społecznej”; a Polski 2050: „upowszechnianie zasad demokratycznego państwa prawa, ochrony praw człowieka i swobód obywatelskich [...] propagowanie idei odpowiedzialności za otaczający świat, integracji, wspólnotowości i solidarności [...], wspieranie osób zmagających się z wykluczeniem i marginalizacją, wyrównywanie szans dzieci, młodzieży i osób dorosłych, a także seniorów oraz osób z niepełnosprawnościami”. Znacznie rzadziej ten typ wartości widać w dokumentach pravicowych: „umocnienia demokracji, praworządności i wolności obywatelskich [...] zniesienia wszelkich barier ograniczających możliwości awansu społecznego i wszechstronnej aktywności zawodowej, kulturalnej oraz naukowej Polaków” (PiS); „zapewnienie rzeczywistej równości wszystkich obywateli wobec prawa” (SP). Wolność łączy się tu z różnymi określeniami, dotyczącymi zarówno równości, sprawiedliwości i solidarności społecznej, jak i kwestii religii oraz światopoglądu (wolność sumienia, wyznania, tolerancja światopoglądowa, demokracja). Najpełniej wolność ideowa wyrażona jest w statucie SLD, w którym mowa także o takich wartościach, jak równouprawnienie kobiet i mężczyzn, poszanowanie odrębności etnicznych, narodowościowych, kulturowych i seksualnych. W tym wypadku widać wyraźnie ideę socjalistyczną, w której, zgodnie z koncepcją Katarzyny Kłosińskiej, podmiotem jest człowiek jako jednostka, a nie cały naród jako monolit (będący podmiotem dyskursu romantycznego).

Silne tendencje dyskursu etycznego socjalistycznego widać też w statucie Polski 2050. Tu najwięcej miejsca poświęca się solidarności społecznej i ochronie osób słabych (wykluczonych, niepełnosprawnych, seniorów, dzieci i młodzieży). O zniesieniu wszelkich barier mowa jest też w statucie prawicowej partii PiS. Tu jednak podkreśla się wymiar wspólnotowy (wszystkich Polaków), nie jednostkowy, jak w dokumentach poprzednich partii. W statucie Solidarnej Polski istnieje także zapis o równości wszystkich obywateli wobec prawa, przy czym przymiotnik *rzeczywistej* może stanowić presupozycję, dotyczącą faktycznego stanu tej równości¹³.

Wolność lub *swoboda* w dyskursie pragmatycznym przysługują gospodarce i jednostce ludzkiej. Z leksemem *gospodarka* łączą się słowa: *rynek, ekonomia, przedsiębiorczość* (z dowolnymi czasownikami). *Wolność* w ujęciu pragmatycznym wiąże się z odpowiedzialnością za siebie, współobywateli i państwo, na co wskazują wyrażenia: *wolność jednostki, człowieka, obywatelska*. Z wolnością w ujęciu pragmatycznym powiązana jest też *demokracja* (Kłosińska 2017: 177), np.: „zapewnienie [...] suwerenności gospodarczej dla uzyskania i utrzymania trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego państwa oraz dostatniego bytu jego obywateli” (PSL); „cywilizacyjny i gospodarczy rozwój Rzeczypospolitej Polskiej jako demokratycznego państwa prawnego” (PO). *Wolność* rozumiana jako suwerenność gospodarcza prowadzić ma do cywilizacyjnego rozwoju, dobrobytu i umacniania demokracji.

2. *Godność*

K. Kłosińska wymienia *godność* jako drugą istotną wartość dyskursu politycznego. *Godność*, zgodnie z definicją słownikową, to ‘poczucie wartości przysługujące człowiekowi, które nakazuje postępowanie według ważnych zasad ogólnoludzkich, powiązane z szacunkiem, który zyskuje się w oczach innych’

¹³ Statut SP pochodzi z 2012 roku, kiedy to partia należała do opozycji. Stąd przedstawiony sąd wydaje się prawdopodobny.

(SWJP)¹⁴. W języku polityki znaczenie tego leksemu jest nieostre, warunkowane kontekstowo (Grzegorzczkowska 2012: 77). K. Kłosińska łączy tę wartość tylko z dyskursem etycznym. W ujęciu romantycznym przysługuje ona narodowi i ojczyźnie. Związana jest z dumą i przekonaniem Polaków o ich wyjątkowości i konieczności pełnienia misji. Pole pojęciowe *godności* tworzą leksemy: *godność, godny, honor, duma, dumny*. Postępowanie według „ważnych zasad ogólnoludzkich” ma również związek z podstawą ideową, jaką jest religia. Ten typ wartości jest obecny w statutach partii prawicowych: „Ruch Narodowy pracuje na rzecz polskiego interesu narodowego, pojmowanego zgodnie z [...] **katolicką nauką społeczną**; stanie na straży **wartości chrześcijańskich**” (SP); „Celami Polski Razem są: **budowanie ładu publicznego** na podstawie fundamentu jakim są **zasady i wartości cywilizacji chrześcijańskiej oraz polskiej kultury**”. Wartością związaną z godnościowym poczuciem wartości w wymiarze wspólnotowym jest także kultura, oświata i nauka, np.: „**rozwoju kultury, nauki** oraz **zapewnienie powszechnego dostępu do oświaty**” (PiS, SP); „**kontynuuje i rozwija dziedzictwo polityczne** poprzednich pokoleń polskich przywódców i mężów stanu, w szczególności tych związanych z ruchem narodowym” (RN); „**zachowanie dziedzictwa narodowego** [...]” (SP). Najpełniej wartość kultury wskazuje statut Polski 2050, włączając w nią także dobra przyrody i krajobrazu: „**działalność wspierająca rozwój kultury**, w tym **popularyzowanie i dokumentowanie** za pomocą sztuk wizualnych, **walorów krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych Polski oraz ochrona dóbr kultury**”.

Aspekt socjalistyczny dyskursu etycznego ujmuje *godność* w ujęciu narodowym, gdy naród ma charakter wspólnoty majątkowej: „Celem PSL jest zachowanie **godnego życia dla wszystkich obywateli państwa polskiego**” lub gdy dotyczy jednostki: „Sojusz Lewicy Demokratycznej do wartości **naczelnych**, których urzeczywistnienie uznaje za podstawowe swoje zadanie, zalicza **godność człowieka**”. Socjalistyczna *godność*, jak twierdzi Katarzyna Kłosińska (2017: 178), jest pojęciem łączącym sferę witalną z etyczną i przenosi sprawę

¹⁴ https://wsjp.pl/haslo/do_druku/2042/godnosc (dostęp: 28.06.2022).

bytowe do poziomu etyki. Do tego obszaru należy zatem włączyć wartości witalne, takie jak zdrowie i ochrona środowiska, np.: „działalność na rzecz **ochrony zdrowia**, w tym wsparcie działań z zakresu profilaktyki oraz działań zwiększających sprawność fizyczną społeczeństwa [...] wspieranie działań dotyczących **efektywności energetycznej, ochrony środowiska naturalnego, zrównoważonego rozwoju oraz edukacji ekologicznej i klimatycznej**” (2050)¹⁵; „podnoszenie standardów i poszerzanie dostępności do systemu **ochrony zdrowia** [...] **ochrona środowiska naturalnego** — dla dobra Narodu Polskiego (SP); **ochrona środowiska naturalnego i krajobrazu kulturowego** jako narodowego dobra warunkującego **zrównoważony rozwój i tożsamość narodową**” (PSL). Warto podkreślić, że ochrona zdrowia i środowiska naturalnego to wartości warunkujące dobro narodu i tożsamość narodową, silnie związane z poczuciem godności narodowej.

3. Własność

Własność, rozumiana jako ‘stan prawny taki, że określona osoba może z danego obiektu korzystać w sposób taki, w jaki tylko chce, decydować, co się z nim stanie (jeśli czyniąc to, nie łamie prawa) i nikt nie może jej tego zabronić’ (WSJP)¹⁶, to kluczowe pojęcie dyskursu pragmatycznego. Jest to wartość związana z wolnością, zajmuje z nią równorzędne miejsce, np.: „Celem PSL jest: **zapewnienie suwerenności gospodarczej dla uzyskania i utrzymania trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego państwa oraz dostatniego bytu jego obywateli**”; Celami Platformy są „**cywilizacyjny i gospodarczy rozwój Rzeczypospolitej Polskiej jako demokratycznego państwa prawnego**”. Koncepcja rozwoju gospodarczego jako drogi do rozwoju cywilizacyjnego prowadzącego do dobrobytu pojawiła się również w dokumentach innych partii (2050, PiS, Razem), a więc także prawicowych.

¹⁵ Należy dodać, że Polska 2050 zapisała w swoim statucie również działania na rzecz godności, które można nazwać „pomocniczymi”. Należy do nich szeroko pojęty wolontariat: *wspieranie i upowszechnianie idei działalności dobroczynnej i wolontariatu; prowadzenie działalności charytatywnej*.

¹⁶ https://wsjp.pl/haslo/do_druku/5334/wlasnosc (dostęp: 28.06.2022).

Jeśli mówi się w statutach o własności, to niekiedy łączy się ją z przymiotnikiem *prywatna*, np.: „działanie na rzecz [...] poszanowania **własności prywatnej**” (PR), wprowadza się też topos „pieniędzy podatnika”, np.: „działanie na rzecz kompleksowej **naprawy systemu podatkowego** poprzez jego istotne uproszczenie [...] zapewnienia autentycznej kontroli sądowej wykonalności decyzji podatkowych” (PR).

4. *Siła*

Leksem *siła* oznaczający jedną z kluczowych wartości dyskursu politycznego jest rozumiany jako ‘energia, moc, potęga’ (WSJP)¹⁷.

W wymiarze romantycznym dyskursu etycznego *siła* przysługuje państwu, narodowi, władzy. W badanych tekstach ten typ wartości pojawił się przede wszystkim w statutach prawicowych lub centroprawicowych, np.: „Celem PSL jest: zapewnienie **bezpieczeństwa i siły Polski**; umocnienie **siły i bezpieczeństwa Państwa Polskiego**” (PiS, SP). Warto podkreślić, że w tym ujęciu *siła*, jako wartość przysługująca państwu, współwystępuje z drugą ważną wartością: *bezpieczeństwem*.

Ciekawą konceptualizację tej wartości widać w dokumencie Polski 2050: „wspieranie działań zwiększających **bezpieczeństwo Polski oraz umacniających pozycję** Polski na arenie międzynarodowej, a także **umacnianie idei integracji europejskiej**”. Siła gwarantująca Polsce bezpieczeństwo wynika nie tylko z działań wewnętrznych, ale również tych skierowanych na zewnątrz — dążących do *integracji europejskiej*. One także *umacniają* pozycję kraju. Prócz siły płynącej z istnienia wspólnoty międzynarodowej, poczucie mocy przynoszą także działania: „na rzecz **umacniania społeczeństwa obywatelskiego**, polegające w szczególności na **wspomaganiu osób, wspólnot lokalnych, organizacji pozarządowych i innych instytucji działających na rzecz dobra publicznego**” (2050), podkreślające rolę wspólnot lokalnych i organizacji pozarządowych w umacnianiu kraju. Czasownik *umacniać* w statutach partii

¹⁷ https://wsjp.pl/haslo/do_druku/11830/sila (dostęp: 28.06.2022).

prawicowych (PiS oraz SP) został użyty także w kontekście rodziny i jej roli w strukturze całego kraju: „Prawo i Sprawiedliwość zmierza do [...] umacniania roli rodziny, jako podstawowej komórki społecznej”, a także praworządności: „umacnianie demokracji, praworządności i wolności obywatelskich; poprawa jakości życia publicznego, w szczególności poprzez wzmacnianie kontroli instytucji publicznych i organów władzy przez obywateli” (PR).

Wymiar socjalistyczny ma charakter m.in. wezwania do walki o sprawiedliwość społeczno-polityczną (Kłosińska 2017: 179), np.: „wywieranie metodami demokratycznymi wpływu na działalność państwa” (PO); „wywieranie metodami niesprzecznymi z prawem wpływu na działalność państwa” (PR).

Źródło siły w dyskursie pragmatycznym wiąże się z uczestnictwem w wyborach, o których mowa w statucie PO: „Celami PO są: wysuwanie kandydatów na stanowiska w organach państwowych i samorządowych [...] pogłębianie zaufania wyborców do Platformy”, a także kształtowaniem postaw obywatelskich przyszłych wyborców: „kształtowanie postaw obywatelskich, w tym poprzez edukację obywatelską” (2050).

Siła w wymiarze pragmatycznym jest też mocno związana z przestrzenią gospodarczą. Silna gospodarka zapewnia dobrobyt społeczny, np.: „działanie na rzecz rozwoju gospodarczego państwa i wyrównania poziomu dobrobytu obywateli do poziomu najbardziej rozwiniętych państw” (PR); „PiS zmierza do [...] szybkiego rozwoju gospodarczego Polski i działań, które pozwolą na zwiększenie uczestnictwa obywateli w korzystaniu z jego owoców, w szczególności zmniejszenia i eliminacji różnic między miastem a wsią i między różnymi regionami Polski”. W tym ostatnim fragmencie nie tylko połączono silną gospodarkę z ogólnym dobrobytem, ale podkreślono także konieczność wyrównania różnic społecznych, będących źródłem słabości kraju.

Podsumowując, należy zauważyć, że zbiór celów partii politycznych zawartych w ich statutach zawiera grupę wartości uznawanych przez aksjologów za najistotniejsze dla

dyskursu politycznego. Dokonując analizy tekstów zgodnie z propozycjami metodologicznymi K. Kłosińskiej, trzeba zauważyć, że w zasadzie wszystkie statuty, niezależnie od nachylenia partii, zawierają podstawowe wartości dyskursu politycznego we wszystkich wymiarach: etycznym (romantycznym i socjalistycznym) oraz pragmatycznym. Wyjątek stanowi dokument Ruchu Narodowego, w którym wyraźnie widać elementy romantycznego dyskursu etycznego, związane z ideą narodowej wspólnoty żyjącej zgodnie z tradycjami chrześcijańskimi i kultywującej tradycje narodowe. Wymiar etyczny, romantyczny częściej jest reprezentowany przez partie prawicowe (PiS, PR, RN, SP); w ich statutach jest mowa o wspólnocie, godności i sile ogólnonarodowej. Pozostałe ugrupowania zwracają baczniejszą uwagę na wolność i godność jednostek, solidarność z ludźmi wykluczonymi, tolerancję, a także współpracę z innymi narodami. Natomiast wszystkie statuty postulują rozwój gospodarczy, umacnianie praworządności, bezpieczeństwa kraju, a także rozwój kultury i oświaty. Różnice występujące w statutach dotyczą raczej drobiazgów, nieco innych sformułowań podobnych treści bądź też mniej lub bardziej szczegółowego ujęcia różnych kwestii (np. ochrony osób wykluczanych, tolerancji, polityki energetycznej itp.).

Można zatem stwierdzić, że statut partii jest formą przekazu kontrolowaną przez określonego nadawcę politycznego, w której może on poinformować odbiorcę o tym, czego chce, kładąc nacisk na sprawy, które są dla niego ważne, a urzędowa forma dokumentu je podkreśla i uprawdopodobnia.

Na koniec rozważań warto przywołać stwierdzenie Elżbiety Laskowskiej sformułowane wprawdzie w odniesieniu do dyskursu parlamentarnego, ale mające charakter bardziej uniwersalny: „Każde z ugrupowań politycznych w parlamencie uważa, że reprezentuje wartości i wie, jak je wprowadzić w życie” (Laskowska 2004: 149). I choć wartości w dyskursie politycznym pozostają niezmiennie od lat, to trudności z ich wprowadzeniem w życie pozostają.

Literatura

- Bartmiński J., 1990, *Folklor — język — poetyka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Bartmiński J., Grzeszczak M., 2014, *Jak rekonstruować kanon wartości narodowych i europejskich?*, „Etnolingwistyka” 26, s. 21–44.
- Dobek-Ostrowska B., 2006, *Komunikowanie polityczne i publiczne*, PWN, Warszawa.
- Dunaj B. (red.), 1996, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo „Wilga”, Warszawa.
- Fleischer M., 1998, *Współczesna polska symbolika kolektywna (wyniki badań empirycznych)*, w: Anusiewicz J., Bartmiński J. (red.), *Język a Kultura*, t. 12: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław, s. 308–337.
- Grzegorzczkowska R., 2012, *Różne rozumienia wyrazu „godność” we współczesnej polszczyźnie*, w: Grzegorzczkowska R. (red.), *Świat widziany przez słowa. Szkice z semantyki leksykalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 76–92.
- Grzeszczak M., 2009, *Definicja kognitywna pojęcia demokracja w języku polskim*, „Etnolingwistyka” 21, s. 69–84.
- Kłosińska K., 2013, *Etyczny i pragmatyczny. Polskie dyskursy polityczne po 1989 roku*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa.
- Kłosińska K., 2017, *Dyskurs etyczny i pragmatyczny*, w: Bartmiński J., Niebrzegowska-Bartmińska S., Nowosad-Balalarczyk M., Puzynina J. (red.), *Etyka słowa. Wybór opracowań I*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 175–180.
- Laskowska E., 1992, *Wartościowanie w języku potocznym*, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz.
- Laskowska E., 2004, *Dyskurs parlamentarny w ujęciu komunikacyjnym*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.

- Matyjas-Łysakowska P., 2016, *Statut szkoły wyższej jako źródło prawa pracy*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Miemiec M., 1975, *Pojęcie statutu w nauce prawa*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 54, nr 318, s. 159–167.
- Niebrzegowska-Bartmińska S., 2012, *Miejsce wartości w opisie gatunków mowy*, w: *Język a kultura*, t. 23, Wrocław, s. 33–41.
- Pisarek W., 2002, *Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność*, Kraków.
- Puzynina J., 1991, *Jak pracować nad językiem wartości?*, w: *Język a kultura*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Wrocław, s. 129–137.
- Puzynina J., 1992, *Język wartości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Umińska-Tytoń E., 2017, *Leksykalno-stylistyczne zjawiska we współczesnych tekstach urzędowych Kościoła: (na przykładzie statutów synodów diecezjalnych)*, „Studia Językoznawcze” 16, s. 29–51.

Streszczenie

W artykule proponuje się spojrzenie na świat wartości w statutach partii politycznych na dwóch poziomach wyznaczonych przez S. Niebrzegowską-Bartmińską: komunikacyjnym (interakcyjnym) i przedstawieniowym. Ten pierwszy związany jest z nadawcą, odbiorcą, intencją oraz sytuacją komunikacyjną, drugi — jest wyraźnie zwerbalizowany, ukazuje najważniejsze dla nadawcy wartości. Za wartość na poziomie interakcyjnym w statutach partii politycznych uznano dobro uniwersalne: wykreowanie instytucjonalnej wspólnoty działania na rzecz dobra ponadjednostkowego. Wartości ważne dla partii politycznych ujawniające się na poziomie przedstawieniowym są do siebie bardzo zbliżone i w gruncie rzeczy niezależne od nachylenia partii. Różnice występujące w statutach dotyczą raczej drobiazgów, nieco innego sformułowania podobnych treści lub mniej lub bardziej szczegółowego ujęcia różnych kwestii.

Słowa kluczowe: wartość, statut, język urzędowy, dyskurs polityczny

Summary

The canon or canons of values contained in the statutes of contemporary Polish political parties

The article proposes a look at the world of values in the statutes of political parties on two levels determined by S. Niebrzegowska-Bartmińska: communication (interaction) and performance. The former is related to the sender, recipient, intention and communication situation, the latter — is clearly verbalized, showing the most important values for the sender. The value at the interactive level in the statutes of political parties is considered to be universal good: creating an institutional unity of action for the benefit of the supra-individual. Values important for political parties that appear at the level of representation are very similar to each other and, in fact, independent of the party's slant. The differences in the statutes concern rather small things, a slightly different formulation of similar content, or a more or less detailed treatment of various issues.

Key words: value, statute, official language, political discourse